

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.2.33>

INSTYTUCJE PRAWNE JAKO OBIEKTY DZIEDZICTWA PRAWNEGO

Mykhailo Ryazanov

Kandydat nauk prawnych, docent,

Docent Katedry Orzecznictwa Ogólnoteoretycznego

Narodowego Uniwersytetu „Odeska Akademia Prawnicza” (Odessa, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0404-2841

E-mail: miriaz@onua.edu.ua

Adnotacja. Wielowymiarowość pojęcia „instytucja prawna” określiła problematykę postrzegania instytucjonalizacji w prawie. Warto zauważyć w tej sytuacji fakt, że brak ogólnego podejścia obserwuje się na tle rosnącego zainteresowania wielu badaczy tą kategorią. Potwierdza to jednak złożoność i wyjątkowość instytucji prawnych, ich zależność zarówno od procesów o charakterze praktycznym, jak i od właściwego postrzegania ich w nauce. To nie przypadek, że wielu naukowców postrzega instytucje prawne jako rodzaj informacji na temat tego, które relacje (cele, wartości) mają trwały charakter i powinny być odzwierciedlone w prawie. Tak więc, za pomocą instytucji prawnych, jako obiektów dziedzictwa prawnego, łączy się z przeszłymi pokoleniami, a tworzenie nowych instytucji prawnych, a także ich uznanie na poziomie naukowym i państwowym, jest sposobem przekazywania specjalnego rodzaju informacji prawnym przyszłym pokoleniom. Tak więc, za pomocą instytucji prawnych, jako obiektów dziedzictwa prawnego, łączy się z przeszłymi pokoleniami i następuje dalsze przekazywanie prawa. Współczesne instytucje prawne z pewnością nie są elementami kopiowanymi, ale na ich podstawie można określić trend rozwoju prawnego, kształtowanie podejść i sposobów regulacji prawnej, oddzielenie metody regulacji prawnej, które stanowią podstawę dalszych, bardziej złożonych konstrukcji. Oznacza to, że za pośrednictwem instytucji prawnej, podobnie jak za pośrednictwem innych obiektów dziedzictwa prawnego, przeprowadzany jest proces dziedziczenia prawnego.

Słowa kluczowe: dziedzictwo prawne, obiekty dziedzictwa prawnego, instytucja prawna, artefakt prawny, artefakt prawa, przekazywanie prawa.

LEGAL INSTITUTES AS AN OBJECT OF LEGAL HERITAGE

Mykhailo Ryazanov

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of General Theoretical Jurisprudence

National University “Odessa Law Academy” (Odessa, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0404-2841

e-mail: miriaz@onua.edu.ua

Abstract. The multidimensionality of the notion “legal institution” has defined the issue of perception of institutionalization in law. It is noteworthy in this situation that the lack of a common approach is observed against the background of growing interest of many researchers in this category. However, this confirms the complexity and uniqueness of legal institutions, their dependence on both practical processes and the proper representation of them in science. It is no coincidence that a number of scholars consider legal institutions as a type of information about which relationships (goals, values) are sustainable and should be reflected in legislation. Thus, with the help of legal institutions, as objects of legal heritage, connection with past generations is preserved, and the formation of new legal institutions, as well as their recognition at the scientific and state level is a way to translate a special type of legal information to future generations. Thus, with the help of legal institutions, as objects of legal heritage, there is a connection with past generations and there is a further translation of law. Modern legal institutions are certainly not copied elements, but they can determine the trend of legal development, the formation of approaches and methods of legal regulation, the separation of the method of legal regulation, which form the basis of further, more complex constructions. It means, that through the legal institution, as well as through other objects of legal heritage, the process of legal inheritance is carried out.

Key words: legal heritage, objects of legal heritage, legal institution, legal artifact, artefactness of law, translation of law.

ПРАВОВІ ІНСТИТУТИ ЯК ОБ’ЄКТИ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ

Михайло Рязанов

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0404-2841

e-mail: miriaz@onua.edu.ua

Анотація. Багатовимірність поняття «правовий інститут» визначила проблематику сприйняття інституціоналізації в праві. Примітною в цій ситуації є та обставина, що відсутність загального підходу спостерігається на тлі інтересу,

що зростає, багатьох дослідників до цієї категорії. Однак це підтверджує складність та унікальність правових інститутів, їх залежність як від процесів практичного характеру, так і від належного уявлення про них у науці. Не випадково низка вчених розглядає правові інститути як тип інформації щодо того, які стосунки (цілі, цінності) мають стійкий характер і повинні бути відображені в законодавстві. Отже, за допомогою правових інститутів як об'єктів правової спадщини здійснюється зв'язок із минулими поколіннями, а утворення нових правових інститутів, а також їх визнання на науковому й державному рівнях є способом передачі особливого типу правової інформації майбутнім поколінням. Отже, за допомогою правових інститутів як об'єктів правової спадщини здійснюється зв'язок із минулими поколіннями та відбувається подальша трансляція права. Сучасні правові інститути, безумовно, не є копіюваними елементами, але по них можна визначити тенденцію правового розвитку, формування підходів і способів правового регулювання, відокремлення методу правового регулювання, які становлять основу подальших більш складних конструкцій. Тобто через правовий інститут, як і через інші об'єкти правової спадщини, здійснюється процес правового успадкування.

Ключові слова: права спадщини, об'єкти правової спадщини, правовий інститут, правовий артефакт, артефактність права, трансляція права.

Вступ. Коли постає питання дослідження будь-якого явища на поверхню завжди виходить питання про його об'єкт, про те, що становить його предметно-практичний інтерес, на що націлено інтерес суб'єкта (спостерігача/творця).

Щодо об'єктів правової спадщини існують різні думки, твердження, оскільки всі вони базуються на аналізі об'єктів загальної культурної спадщини. Проте в правовій спадщині доцільно виокремлювати власні об'єкти, які містять юридичну сутність.

Основна частина. У сучасній юриспруденції розгляд об'єктів правової спадщини є новелою. Різні автори розглядали окремі її складники. Питанням правового досвіду, крізь який передаються ті навички, завдяки яким зберігається поступовість у правовому розвитку й унікальність правової системи, присвячено роботи Н. Оніщенко, В. Дудченко, Ю. Оборотова, П. Рабіновича та інших. Низка авторів, а саме: Ю. Лобода, М. Мірошниченко, К. Арановський, Т. Козлов, С. Павлов – розглядають правове минуле крізь правові традиції як стійкі внутрішні основи права, як цивілізаційне явище та складник правової культури певного соціуму.

Аналізу правової спадщини крізь призму правових пам'яток присвячено роботи з історії українського права та порівняльного правознавства.

Підхід до об'єктів правової спадщини як правового досвіду, правових цінностей, правових пам'яток зводить якості правової спадщини до статичних, стійких, консервативних.

Проте права спадщина неповністю статична, вона не є консервативною. Можна стверджувати, що спадщина існує поряд і розвивається разом із сьогоденням. Отже, для правової спадщини варто вести мову про її динамічність, яка буде проявлятися в різних правових інститутах, що формувалися під впливом різних історичних, політичних, ідеологічних умов, існують зараз та акумулюють ті константні характеристик, які будуть передані майбутнім поколінням.

Отже, об'єкти правової спадщини – це не тільки сукупність результатів минулої правової діяльності, а й загалом результати діяльності суб'єкта правової спадщини, яка пов'язана з номінацією будь-якого правового явища, процесу та предметів осягнення.

У межах статті нас цікавить правовий інститут як об'єкт правової спадщини. Правовий інститут – це явище, суть і значення якого в розвитку та становленні всієї правової конструкції дуже важко визначити та надати певну оцінку.

Деякою мірою це кореспондує дослідженням правового інституту як артефакту. Існує думка, що будь-що в позитивному праві є артефактним, тобто створюється індивідами з певною метою. Стосовно правових інститутів як правових артефактів варто відзначити, що як артефакти в період їх створення вони були спрямовані на визначення протоправових ролей, на встановлення правил, які були спрямовані на організацію соціальної взаємодії в будь-яких проявах (табу, дозволи, санкції) (Roversi, 2014). Побудова таких артефактів, які в юридичному сенсі існують для сигналізації певного соціального статусу, соціальної ролі, укорінені в інтуїтивних початках індивіда – в образі права, тому вони і є першою ланкою перешкоди будь-яким внутрішнім протиріччям у праві. Досліджуючи різні правові інститути та процеси їх формування, учені дійшли висновку, що правові інститути – це не просто сукупність норм, а мета-інструмент, правовий засіб запобігання дестабілізації всього правового розвитку (Керимова, 1998).

Для юриспруденції є вельми розповсюдженим використання поняття «засіб», застосовуючи його й до права загалом, і у взаємозв'язку з різними режимами та елементами механізму правового регулювання (Пилипенко, 2003: 75).

У дореволюційній правовій традиції цей термін використовувався Л. Петражицьким для пояснення того, що «особливістю правового мислення є психологічні висновки, на підставі яких формуються відповідні психологічні обіцянки щодо мотиваційних наслідків, які повинні виходити в результаті дії відомих інститутів права, або щодо тих законодавчих засобів, які здатні викликати очікувані (передбачувані) психічно-мотиваційні наслідки» (Петров, 2004: 41).

У цьому разі правові засоби розглядаються як відправний момент для чуттєвого емоційного сприйняття норм права, які супроводжуються переживаннями пасивного (відчуття почуття страждання й задоволення) та активного (вольова цілеспрямованість) характеру. Саме на підставі такого чуттєво-емоційного сприйняття норм права уособлюється зовнішня поведінка індивіда.

Розглянуте можна підвести під формулу: правові засоби – сприйняття їх суб'єктом – емоційні переживання – подальша поведінка (правомірна чи протиправна) (Лапшинов, 2009: 177). Власне бачення цього

процесу висловив В. Бачинін, пов'язавши між собою такі складники: пізнавальна модель – результат інтелектуальної творчої діяльності людини – правова поведінка (Бачинін, 2001: 7). Продовжуючи власну думку, він констатує, що пізнавальна модель як результат інтелектуальної творчої діяльності людини, її думок, уяви, інтуїції, яка продукує правову поведінку індивіда, і є юридичним артефактом.

Правові інститути полегшують подальшу побудову нових і складних суспільних взаємозв'язків і дають змогу уникнути правових і соціальних колізій. Відповідно, вони є фундаментальними з усієї системи правових засобів або правових артефактів.

Отже, поняття «правовий інститут» чітко можна вписати в уже запропоновану формулу: правила поведінки – сприйняття їх індивідом – ціннісна оцінка – правова поведінка. Така формула надає сенс існуванню правовому інституту як правовому артефакту, оскільки інститут у цьому сенсі не проста система норм, а відображення об'єктивних, реально існуючих суспільних відносин. Як правовий артефакт, вони наділені внутрішнім сенсом, який можна передавати, транслювати з покоління в покоління, виокремлювати з них певні правові традиції, що будуть поштовхом для їх подальшої розбудови і трансформації майбутніми реципієнтами. Якщо розглядати правову спадщину як соціальний феномен, то реципієнтом буде виступати суспільство. Отже, правові інститути як різновид об'єктів правової спадщини здійснюють динамічний зв'язок поколінь і формують їхню правову ідентичність, виступаючи важливим чинником визначення параметрів правової моделі суспільства. Під таким ракурсом правові інститути є «межею поля» тих правових альтернатив і можливостей, у рамках яких роблять свій вибір чергові покоління для подальшого розвитку права (Рязанов, 2019: 27).

Обґрунтування правового інституту варто шукати в особливостях його предмета. Створення правових інститутів не залежить від їх формального визнання з боку законодавця. Прихильники правової інституціоналізації не відкидають формальної сторони багатьох традиційних правових інститутів, зауважуючи, що лише законодавче визнання лише вводить їх у сферу права (Цинцадзе, 2012: 315). Фактично можна припустити, що правові інститути формуються й розвиваються паралельно з нормативно-правовими актами, в окремих випадках визначаючи їх структурні особливості. Виходячи із цього, первинним є той інститут, який існує до його законодавчого визнання (Веденін, 2007: 82).

Набуття ним форми, тобто утворення інституту права у вигляді сегмента законодавства, розглядається як реакція держави на потребу в імперативному регулюванні відносин, що становлять предмет відповідного правового інтересу.

З погляду теорії соціетального інституціоналізму в суспільстві існують формальні (закон, парламент, суд тощо) і неформальні (мережа взаємодіючих організацій, звичаї, традиції тощо) інститути. Формальні інститути санкціонуються владою й гарантуються системою владного примусу, неформальні – виникають і змінюються спонтанно, не вимагають зовнішнього примусу, закріплюються в культурі й передаються з культурою, існують в усній формі. Це так звані традиційні неформальні інститути: «телефонне право», кругова порука, тінюва юстиція тощо.

Тут можна вбачити, що через правовий інститут здійснюється передача особливого типу інформації щодо того, які стосунки (цілі, цінності) мають стійкий характер і повинні бути відображені в законодавстві. Отже, за допомогою правових інститутів як об'єктів правової спадщини здійснюється зв'язок із минулими поколіннями. Сучасні правові інститути, безумовно, не є копіюваними елементами, але по них можна визначити тенденцію правового розвитку, формування підходів і способів правового регулювання, відокремлення методу правового регулювання, які становлять основу подальших більш складних конструкцій. Тобто через правовий інститут, як і через правовий досвід і правові цінності, здійснюється процес правового успадкування. Відповідно, як засіб трансляції права правовий інститут забезпечує передачу інформації. Суб'єкт, перебуваючи в цьому світі, освоює її, накопичує знання, здійснює певну діяльність, у результаті якої з'являються нові знання, нові предмети, які стають об'єктивною реальністю (об'єктом) та існують у цьому світі вже безвідносно до творця. Породжена так об'єктивна реальність стає джерелом знання для інших суб'єктів. Стосовно правового спадкування відбувається не механічне використання правових напрацювань минулого, а процес, коли вони трансформуються наступними поколіннями, переосмислюються, перетворюються на щось нове, збагачене попереднім досвідом (Калита, 2007: 16).

Такими об'єктами, які є фундаментом зародження будь-якої правової системи, є первинні суспільні відносини, що знайшли нормативне вираження.

Розглянемо їх на прикладах певних інститутів, таких як інститут князівської влади, інститут податків, інститут власності й інститут кримінального покарання.

ІНСТИТУТ КНЯЗІВСЬКОЇ ВЛАДИ

У древній період значущий вплив у формуванні всіх юридичних процесів чинив процес відокремлення влади, її інституціоналізації. Серед факторів, що сприяють цьому процесу, тобто диференціації та відокремленню інституту князя й князівської дружини, істориками констатуються обґрунтування сакральної одноособної влади, військові походи, накопичення перших статків. Це неминуче призвело до легітимації й десигнації влади, як наслідок, виділення в інституту влади економічної функції й підпорядкування собі апарату общинного самоврядування – віче. Історики роблять однозначний висновок про зміцнення влади князя, збільшення його повноважень і, як наслідок, нівелювання повноважень віче вже до X століття. Зміцненню повноважень князя спочатку сприяли натуральні підношення й частина судових мит, що ставало певним

видом фінансового забезпечення в мирний час. Ці види суспільних відносин у вигляді добровільних внутрішньоплеменних підношень князю та судових мит було продовжено й розвинуто в особливих інститутах оподаткування – державних податях.

Значущим чинником зростання самосвідомості панівної верхівки був процес християнізації. Зростаюча конфронтація ідей християнства з ідеєю імперії. Це постало фактором, який стимулював подальшу кристалізацію уявлення про державний суверенітет.

На особливість ставлення народу до інституту влади звернула увагу. Значущою є позиція О. Плотнікової, яка зазначила, що княжа влада в XI столітті в родовій свідомості не належала конкретному носію, а сприймалася в рамках цілого роду (Плотнікова, 2008). Порівняльно-історичні дослідження показують, що в процесі інституціоналізації складних протодержавних утворень (чіфдом), організованих на основі входження до його складу частин на підставі ієрархії підпорядкування, влада концентрується в руках найбільш впливового общинного лідера, що підноситься до верховного вождя. Прийняття християнства затвердило цей інститут, наділивши владу князя характеристикою «боговстановленості влади». У давньоруській правовій традиції міцно ввійшли уявлення про владу як божественної, а наказ влади – як установлення вищої справедливості. Утвердилася концепція «влади від Бога», яка була рецепційована з візантійської традиції й пронизала на багато століть усю систему здійснення державної влади на Русі.

ІНСТИТУТ ДАНИНИ

Цей інститут формує основу правового розвитку, є першообразом інституту податків. Зв'язується він із виникненням держави, фінансова система якої спочатку ґрунтувалася на стягуванні данини на користь князя. Одні з перших згадок датуються 884 р., коли київський князь Олег обклав даниною дніпровських сіверян. У цьому контексті важливо визначити, що інститути справляння плати данини/податі використовуються як тотожні. Однак, незважаючи на однокореневе походження цих слів, вони містять різний підтекст. У суть слова податі вкладався сенс, що означає обмін якимись благами як гарантія договору. Безумовно, ці дари були строго обов'язковими, проте за формою своєї представлялися як добровільні. Наслідком було встановлення тісного зв'язку між тим, хто дарує, і обдаровуваним, і цей ритуал мав магічну силу. Він являв собою один із засобів соціальних зв'язків. Крім податі (данини), до видів податків у той період належав оброк аж до 988 р. Цей тип оподаткування стягувався різними об'єктами природного походження. З огляду на те що період найчастіше пов'язується з постійними завоюваннями й походами, це зумовлювало й особливості оподаткування, які стягують різного роду зброєю.

Закріплення норм, пов'язаних зі зборами й повинностями, на державному рівні вперше знаходять свою формалізацію в нормах «Руської правди». У ній передбачена одна з найдавніших повинностей, так званий корм, тобто поставка харчового забезпечення чиновнику (вірнику).

Данина/подать як вид податку існувала протягом тривалого часу, тому відчула на собі зовнішній вплив. Наприклад, у період перебування Русі під владою Золотої Орди значення інституту данини набуває значення володіння переможцем життям і майном переможеного. Отже, данина – це сплата підвладними племенами (слов'янськими) своїм переможцям (Брокгауз, Єфрон).

У такому контексті цей інститут у сучасному праві асоціюється з використовуваними в міжнародному праві поняттями репарації й контрибуції.

Історикам, що вивчають Русь і держави, що до неї належали, відомо 14 видів подібних «тягостей», до яких належали вихід («Царева дань»), торгові збори («мит» і «тамга»), візницькі повинності («ям» і «підводи»). Усі ці різновиди повинностей належали до державних зборів і були податями. Лише з 1765 р. податі почали йменуватися терміном «податок» (Кучеров, 2001: 80).

ІНСТИТУТ ВЛАСНОСТІ

У науковій літературі, присвяченій виникненню тих чи інших інститутів, що визначають устрій життя, інститут власності розглядається як один із засобів регламентації майнових відносин. Цікавим у цьому аспекті є те, що як правовий артефакт власність не є чимось давнім. Наприклад, слов'янам протоінститут власності відомий ще до IX століття, але не в сучасному його розумінні, а як «полюддя» – символ, значення зв'язку панування й примусу. Полюддя пов'язувалося із земельною власністю феодального характеру. Так, земельні ділянки знаходилися у володінні, а значить, і в власності, родових або сусідських громад. І як інститут власності лише починав відокремлюватися, що призвело до фази трансформації землі у феодальну власність. Як відзначають дослідники, на ранньому етапі розвитку слов'янських держав у більшості випадків попередниками приватної земельної власності були князівські володіння, а також землі, даровані в особисте користування (пізніше й в успадковане) передусім за військову службу. У період з X по XI століття переважала державна власність на общинні землі, де державу представляла верховна влада, що реалізовувала своє право власності шляхом стягування данини з общинників, яким надавалася земля в користування (Мантиуло, 2014: 50).

У чималому ступені розвитку інституту приватної власності сприяла церква, яка реалізує норми візантійського права, у тому числі пов'язані з заповітним розпорядженням.

Військові походи також дозволяли купувати майно, що обґрунтувало «знахідку» як джерело нової власності, а її власника – як добросовісного набувача.

Спільною зі слов'янським корінням інституту власності можна вважати «дедіну», тобто те, що залишилося від дідів. Цей інститут можна знайти як у праві Русі, так і в польському, і в литовському. У подальшому його витіснило поняття «власність», хоча іноді траплялося й таке поняття, як «отчина».

До об'єктів власності належали маєток із залежними селянами, орні землі, ліси, сіножаті, озера, річки, продукти сільського господарства й ремісничого виробництва, будівлі тощо. При цьому мав місце поділ усіх речей на рухоме і нерухоме майно. До рухомого майна належало все, вартість чого можна було порахувати або вирахувати об'єм затрачених зусиль на виробництво. Нерухоме майно було пов'язано із землею. Згідно з польським правом і правом Великого князівства Литовського, до нерухомого майна зараховувалися маєтки, землі, будівлі, ліси тощо, а до рухомого – «інші всякі добра й пожитки» (Страхов, 2013: 195).

Пізніше, коли стало формуватися поняття «капітал», з'явився інтерес до власності на землю, оскільки виявилось можливим залучити до робіт на землі осіб, які потребують знаряддя виробництва, що породило витіснення родового початку.

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Власною специфікою у вітчизняному праві володіє інститут кримінального покарання. Розвиток цього інституту пов'язаний зі специфікою слов'янського світосприйняття, слов'янської міфології. Відзначається нерозривний зв'язок розвитку цього інституту з формуванням образу права, що зумовило проникнення міфологічних образів та уявлень у правову систему. Це затвердило у слов'ян, а отже, і в українській правосвідомості ставлення до злочину не тільки як діяння, що суперечить установленим правилам поведінки, а і як посягання на загальний порядок, природну гармонію. Дослідники слов'янської культури В. Іванов і В. Топоров цей синкретизм суспільного, природного і трансцендентного за очевидного превалювання останніх зараховують до тексту основного міфічного сюжету (першозлочин і відплата), який «зображує суд як відновлення порушеної гармонії» (Корсакова, 2015: 113–114).

Унікальності розвитку інституту кримінального покарання додав вплив візантійської традиції, з'єднавши в собі традиції східної й західної цивілізацій.

Раніше висловлювалися припущення, що кримінальне покарання за принципом таліона та слідування звичаю кровної помсти стало реальністю для юридичного побуту східних слов'ян унаслідок запозичення ними звичаїв з інших культур. Подібні гіпотези спростовано й доведено, що будь-які народи в своєму розвитку пройшли одні й ті ж етапи розвитку. Але в кожного ці етапи супроводжувалися з формуванням унікально-індивідуальних особливостей. Отже, і слов'яни не минули існування в них кровної помсти. Щодо слов'ян дослідження показали, що переймання звичаїв іноземців було неприпустимо з огляду на особливості язичницького культу землі, предків і патріархально-традиційного укладу життя, що тривалий час давало змогу розвивати власні інститути без зовнішнього впливу.

Лише з періодом християнізації Русі історики пов'язують початок зовнішнього впливу на розвиток різних інститутів, у тому числі й кримінального покарання. Доповнення кровної помсти як звичаю вирами (штрафами) на користь скарбниці були вигідні князівській владі й, змінюючи або витісняючи право помсти та приватні компенсації за жертву вбивства, стали віхою на шляху становлення публічного права (Стефанович, 2016). Ця теза свідчить на користь зміцнення князівської влади, яка «накладає руку на всі злочини, вимагаючи ... кримінальної кари на свою користь, вір або продажів», незважаючи на явну невідповідність прийнятих рішень звичаю кровної помсти. Акцент прийняв ракурс затвердження економічних і військових інтересів. При цьому процеси, націлені на централізацію влади держави, зберігали пошану канонів євангельської етики, які запозичені з візантійського права. Дослідники церковного права підкреслювали, що дотримання норм церковного права свідчить про високий статус церковних ієрархів, думку яких ураховано в державних справах (Карташев, 1991: 128–129).

Передбачуваною причиною заміщення механізму кровної помсти іншими способами реагування на злочинні посягання був ранній перехід від родинної форми існування до громадсько-державної.

Висновки. На рівні правових інститутів відбувається віддзеркалення різних державних і соціальних процесів. Відбувається закріплення тих явищ і процесів, які мають цінність і значущість для подальшого закріплення порядку, надаючи поштовх для подальшого правового розвитку. Як справедливо зазначається в сучасних юридичних дослідженнях, незважаючи на розгалуженість і чітку структурованість системи права як категорії, саме на рівні інститутів права проявляється вся органічність системи права, відбувається формування однорідності, взаємозв'язку та взаємозумовленості всієї системи права.

У українській правовій культурі, яка пронизана слов'янськими початками, відмічається наявність специфіки слов'янського світосприйняття, слов'янської міфології. Дослідники слов'янських інститутів і процесу їх видозміни відзначають, що, незважаючи на різні політичні, історичні, ідеологічні впливи на українську правову культуру, у її правових інститутах зберігаються «глибинні правові уявлення про правильне, справедливе, нормальне».

Список використаних джерел:

1. Бачинин В.А. Метафизическая культурология права и юридические артефакты. *Материалы научно-методической конференции* / 16 января 2001 г. Санкт-Петербург ; Санкт-Петербургское философское общество. Санкт-Петербург, 2001. Вып 11. С. 10–15.
2. Веденин В.С. Влияние правопонимания на становление и развитие институтов российского права (на примере патентного права) : дисс. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2007. 264 с.
3. Калита С.П. Культурное наследие: трансляция и интерпретация. *Вестник РУДН. Серия «Философия»*. 2007. № 4. С. 14–20.
4. Карташев А.В. Очерки по истории русской церкви. Москва, 1991 (репринт). Т. 1. 681 с.

5. Киримова Е.А. Правовой институт: Теоретико-правовое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Саратов, 1998. URL: <https://lawbook.online/prava-istoriya/pravovoy-institut-dissertatsiya.html>.
6. Корсаков К.В. Истоки и предтеча современного уголовного наказания: равновозмездный принцип талиона и институт кровомщения в старорусском праве. *Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право»*. 2015. № 2. С. 112–118.
7. Кучеров И.И. Налоговое право России : курс лекций. Москва : Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР», 2001. 360 с.
8. Лапшинов Э.В. Понятие правовых средств в правовой традиции. *Ленинградский юридический журнал*. 2009. № 3. С. 173–186.
9. Мантуло Г.А. Генезис інституту власності на Русі. *Філософія права*. 2014. № 3 (64). С. 49–52.
10. Петров Д.Е. Отрасль права / под ред. М.И. Байтина. Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «СГАП», 2004. 192 с.
11. Пилипенко Е.А. Система российского права: структурно-функциональный анализ : дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2003. 179 с.
12. Плотникова О.А. Становление института княжеской власти в древней Руси. *Власть*. 2008. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-instituta-knyazheskoy-vlasti-v-drevney-rusi>.
13. Стефанович П.С. Летописное известие 6504 (996) г. о «казнях» и «вирах»: попытка интерпретации. *Исторический вестник*. 2016. Т. 17. URL: https://www.academia.edu/38419199/Летописное_известие_6504_996_г._о_казнях_и_вирах_попытка_интерпретации.
14. Страхов Н. Право в українських землях під час їх перебування в складі Польши, Литви і Речі Посполитої (кінець XIV – перша половина XVII в.). *Право України*. 2013. № 1. С. 189–200.
15. Цинцадзе Н.С. Традиционные неформальные правовые институты в российском частном праве: понятие, признаки и проблемы идентификации. *Вестник ТГУ. Серия «Гуманитарные науки»*. 2012. № 11 (115). С. 353–362.
16. Энциклопедический словарь / под ред. проф. И.Е. Андреевского. Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890–1907. Т. 10 : Давенпорт – Десмин. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003924241№?page=132>.
17. Roversi C. Legal Metaphoric Artifacts (March 18, 2014). URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2410790>.

References:

1. Bachinin, V.A. (2001). *Metafizicheskaya kul'turologiya prava i yuridicheskie artefakty`*. Materialy` nauchno-metodicheskoy konferenczii. 16 yanvarya 2001 g. Sankt-Peterburg : Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshhestvo. 2001. Issue 11. Pp. 10–15 [in Russian].
2. Vedenin, V.S. (2007). *Vliyanie pravoponimaniya na stanovlenie i razvitie institutov rossijskogo prava (na primere patentnogo prava): dis.... kand. jurid. nauk. Vladimir. 2007. 264 p.* [in Russian].
3. Kalita, S.P. (2007). *Kul'turnoe nasledie: translyacziya i interpretacziya. Vestnik RUDN. Seriya: Filosofiya. 2007. № 4. pp.14–20* [in Russian].
4. Kartashev, A.V. (1991). *Ocherki po istorii russkoj czerkvi. T. 1. M., 1991 (reprint). 681 p.* [in Russian].
5. Kirimova, E.A. (1998). *Pravovoj institut: Teoret.-pravovoe issled.: dis. kandidat yuridicheskikh nauk: 12.00.01 - Teoriya i istoriya prava i gosudarstva; istoriya uchenij o prave i gosudarstve. Saratov. 1998. URL: https://lawbook.online/prava-istoriya/pravovoy-institut-dissertatsiya.html* [in Russian].
6. Korsakov, K.V. (2015). *Istoki i predtecha sovremennogo ugovornogo nakazaniya: ravnozvezdny`j princip taliona i institut krovomshheniya v staroruskom prave. Vestnik Udmurtskogo universiteta. Seriya «E`konomika i pravo». 2015. № 2. pp. 112–118* [in Russian].
7. Kucherov, I.I. (2001). *Nalogoovoe pravo Rossii: Kurs lekczij. – M.: Uchebno- konsul'taczionny`j cenztr “YurInfoR”, 2001. 360 p.* [in Russian].
8. Lapshinov, E.V. (2009). *Ponyatie pravovy`kh sredstv v pravovoj tradiczii. Leningradskij yuridicheskij zhurnal. 2009. № 3. pp. 173-186.* [in Russian]
9. Mantulo, G.A. (2014). *Genezis i`nstitutu vlasnosti` na Rusi`. Fi`losofi`ya prava. 2014. № 3 (64). pp. 49–52.*
10. Petrov, D.E. (2004). *Otrasl` prava / Pod red. M.I. Bajtina. - Saratov: Izd-vo GOU VPO «SGAP». 2004. 192 p.* [in Russian].
11. Pilipenko, E.A. (2003). *Sistema rossijskogo prava: strukturno-funkczional`ny`j analiz: dis.... kand. jurid. nauk. - Rostov-n/D. 2003. 179 p.* [in Russian].
12. Plotnikova, O.A. (2008). *Stanovlenie instituta knyazheskoj vlasti v drevnej Rusi. Vlast`. 2008. №4. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-instituta-knyazheskoy-vlasti-v-drevney-rusi* [in Russian].
13. Stefanovich, P.S. (2016). *Letopisnoe izvestie 6504 (996) g. o «kaznyakh» i «virakh»: popy`tka interpretaczii. Istoricheskij vestnik. 2016. T. 17 [167]. URL: https://www.academia.edu/38419199/Letopisnoe_izvestie_6504_996_g_o_kaznyakh_i_virakh_popy`tka_interpretaczii* [in Russian].
14. Strakhov, N. (2013). *Pravo v ukrainskykh zemliakh pid chas yikh перебування в складі Polshy, Litvy i Rechi Pospolytoi (kinets XIV – persha polovyna XVII v.). Pravo Ukrainy. 2013. № 1. pp. 189–200* [in Ukrainian].
15. Cincadze, N.S. (2012). *Tradicionnye neformal'nye pravovye instituty v rossijskom chastnom prave: ponyatie, priznaki i problemy identifikacii. Vestnik TGU. Seriya: Gumanitarnye nauki. 2012. №11 (115). S. 353–362* [in Russian].
16. *Enciklopedicheskij slovar' [Tekst] / pod red. prof. I. E. Andreevskogo. - Sankt-Peterburg : F. A. Brokgauz, I. A. Efron, 1890–1907. - T. 10: Davenport - Desmin. URL: https://dlib.rsl.ru/viewer/01003924241№?page=132* [in Russian].
17. Roversi, C. (2014). *Legal Metaphoric Artifacts (March 18, 2014). DOI: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2410790* [in English].